

مقایسه غرور ملی در ایرانیان مقیم کانادا، متقاضی مهاجرت به کانادا و ساکن تهران*

A Comparative Study on National Pride among Iranian
who Live in Canada, who Applied Immigration to Canada,
& those who Live in Tehran

Mohammad Ali Mazaheri,[✉] Ph.D.

Mahmoud Minakari, Ph.D.

Mansouresadat Sadeghi, M.Sc.

دکتر محمدعلی مظاهری**

دکتر محمود میناکاری***

منصوره سادات صادقی***

چکیده

Abstract

The present study intends to examine the role of national pride on immigration. The main question is that whether national pride in Iranian who live in Canada, who applied immigration to Canada, and those who live in Tehran are different? The sample consists of 272 Iranians (75 Iranian immigrants who were living in Canada, 99 Iranian who applied immigration to Canada, and 98 Iranian who were living in Tehran), which filled out the International Social Survey Program (ISSP) questionnaire established in Chicago University in coordination with a number of reliable international institutes (cited in Smith and Jarkko, 1998). Participants in the 3 groups were generally matched in terms of their demographic characteristics. The results of the present research were analyzed using ANOVA and Post Hoc. Result revealed that in all items, except for two, "I'm proud of my country's history..." and "People should

پژوهش حاضر[□] با هدف بررسی غرور ملی در ایرانیان مقیم کانادا، متقاضی مهاجرت به کانادا و ساکن تهران، اجرا شده است. نمونه پژوهش ۲۷۲ نفر از ایرانیان (۷۵ نفر مقیم کانادا، ۹۹ نفر متقاضی مهاجرت به کانادا، و ۹۸ نفر ساکن تهران) بود که با روش در دسترس از نوع جورکردنی انتخاب شده و ابزار غرور ملی (سنجیده شده براساس ابزار ISSP که در دانشگاه شیکاگو با هماهنگی چند مؤسسه معتبر بین‌المللی ساخته شده است، به نقل از اسمیت و جارکو، ۱۹۹۸)، را تکمیل کردند. یافته‌های پژوهش با استفاده از روشهای آماری تحلیل واریانس یکراهه و آزمون تعقیبی شفه تحلیل شدند. نتایج پژوهش نشان داد که به جز مؤلفه‌های «از تاریخ کشورم احساس غرور ...» و «مردم باید از کشورشان حمایت کنند، حتی در صورتی که کشورشان در اشتباه باشد ...»، در بقیه سوالات غرور ملی، بین گروههای ایرانی مقیم

support their country...", there were significant differences between groups; i.e. Iranian immigrants had the lowest national pride, while non-immigrant Iranians had the highest national pride. Although national pride scores for the immigration applicants were between the immigrant and non-immigrant groups, but this group were more similar to the immigrants. The role of national pride in immigration and the strategies of increasing national pride, considering the detailed results of the research, are discussed.

Keywords: national pride, identity, national identity, immigration, Iran, Canada.

کانادا، متقاضی مهاجرت به کانادا و ساکن تهران تفاوت‌ها معنادار است. بدین معنا که ایرانیان مهاجر پایین‌ترین سطح غرور ملی و ایرانیان ساکن تهران بالاترین سطح غرور ملی را نشان داده‌اند. ایرانیان متقاضی مهاجرت به کانادا بینابین دو گروه ملی عموماً نزدیکتر به گروه مهاجرین قرار داشتند. در بحث و نتیجه‌گیری به بررسی نقش غرور ملی در مهاجرت و نیز راهبردهای افزایش غرور ملی با توجه به جزئیات نتایج تحقیق پرداخته شده است. کلیدواژه‌ها: غرور ملی، هویت، هویت ملی، مهاجرت، ایران، کانادا.

● مقدمه

«هویت»^۱ و احساس هویت یکی از مشخصات شخصیت فرد تلقی می‌شود. «احساس هویت» عبارت است از احساسی که انسان نسبت به استمرار حیات روانی خود دارد و هویت به معنای نقشی است که فرد باید در جامعه ایفا کند (شولتز، ۱۳۷۸). هویت از یکسو به احساساتی برمی‌گردد که یک فرد در مقابل خویشتن دارد یعنی خود سنجی، و از دیگر سو بر روابط بین هویت شخصی و توصیف‌هایی که دیگران یعنی افرادی که برای فرد واجد ارزش هستند، از او به عمل می‌آورند، تکیه می‌کند (منصور - دادستان، ۱۳۷۶). هویت را از دیدگاهی می‌توان به دو نوع «هویت فردی»^۲ و «هویت جمعی»^۳ (بارت، ۲۰۰۰) تقسیم کرد. «هویت اجتماعی»^۴ یک فرد به خصوصیات و باورهای اشاره دارد که فرد آنها را از طریق اشتراکات اجتماعی و عضویت در گروه‌ها به دست می‌آورد (اسمیت و کیم، ۲۰۰۶).

با توجه به گروه‌های مختلف در هر جامعه‌ای، هویت‌های جمعی مختلفی در جامعه وجود دارد. هویت جمعی مجموعه ویژگی‌ها و خصوصیات است که یک گروه اجتماعی و یا یک جامعه را از گروه‌های اجتماعی و جوامع دیگر متمایز می‌کند (تاجفل، ۱۹۷۹). هویت جمعی باعث ایجاد انسجام و یکپارچگی گروه اجتماعی می‌شود؛ به طوری که آن گروه اجتماعی فراتر از اعضای خود، یک کل منسجم را تشکیل می‌دهند (مولر - پیتز، ۱۹۹۸).

اما بالاترین سطح هویت جمعی در هر جامعه‌ای «هویت ملی»^۵ آن جامعه است، بنابراین

هویت ملی در کساکش تصور «ما» از «دیگران» شکل می‌گیرد (اشرف، ۱۳۷۳)، و این احساسات ملی منحصر به کشور خاصی نیست و در تمام ملل به چشم می‌خورد. اهمیت «ملت» به قدری است که هر ملتی قلمرو خود را به دقت برای خود و دیگران تعریف می‌کند (مراجعة شود به گیدنز، ۱۹۸۵ و بیلینگ، ۱۹۹۵ و ۱۹۹۶). مواردی که با «هویت ملی» ما در ارتباط هستند از طریق زبان، غذا، لباس و انواع دلبستگی‌های عاطفی به هر قسمت از زندگی روزانه مانفوذ می‌کنند و در واقع ماتریس‌های بسیاری که در زندگی هر روزه ما هستند از خصوصیات و اعمال ملی تشکیل شده‌اند. برای درک پایه‌های اساسی هویت ملی در سطوح روانشناختی در ابتدا باید اطلاعاتی از وجود گروه‌های ملی مختلف وجود داشته باشد؛ یعنی فرد حداقل در مورد طبقه‌بندی‌های مختلف گروه‌ها و برچسب‌هایی که بر ملت‌های مختلف خورده است اطلاعاتی داشته باشد (بارت، ۲۰۰۰). در واقع هویت ملی نیروی منسجمی است که افراد ملت را در کنار هم نگه می‌دارد و به ارتباط آنها به عنوان عضوی از خانواده یک ملت شکل می‌دهد (اسمیت و کیم، ۲۰۰۶).

«غرور ملی»^۷ نه تنها به عنوان یکی از ابعاد هویت ملی است بلکه از مهمترین ارکان هویت ملی به شمار می‌آید (مجتهدی، ۱۳۸۱)، و به عنوان نتیجه هویت ملی افراد یک کشور، عواطف مثبت و احساسات کلی افراد را نسبت به کشورشان نشان می‌دهد (اسمیت و کیم، ۲۰۰۶).

«غرور ملی» مقوله‌ای است که با احساسات «میهن‌دوستی»^۸ و «ملی‌گرایی»^۹ ارتباط دارد، البته حس ملی‌گرایی فراتر از غرور ملی می‌باشد و با آن تفاوت دارد (اسمیت و جارکو، ۱۹۹۸). غرور ملی در هر کشوری به وسیله شرایط منحصر به فرد تاریخی و اجتماعی موجود در آن کشور و به وسیله موقعیتهای اجتماعی - دموگرافیکی هر فرد، در همان جامعه شکل داده می‌شود و دیدگاه‌های افراد را در بسیاری از موارد تحت تأثیر قرار می‌دهد. غرور ملی به عنوان سازه‌ای چند بعدی تعریف شده است که می‌تواند هم برحسب غرور «فرهنگی-تاریخی»^{۱۰} و هم برحسب غرور «اقتصادی-سیاسی»^{۱۱} مردم یک جامعه نسبت به آن جامعه توضیح داده شود. در واقع غرور ملی به عنوان پیوند عاطفی مثبت به نمادها و موقعیتهای ویژه ملی است (مولر - پیتز، ۱۹۹۸).

از جمله مسائلی که در ارتباط با غرور ملی است نگرش به پدیده مهاجرت است (اسمیت و جارکو، ۱۹۹۸). از یکسو اگر غرور ملی به گونه‌ای «بیگانه‌هراس»^{۱۲}، «طردکننده»^{۱۳} و «قوم‌مدارانه»^{۱۴} و نیز به شکلی کاذب، نیرومند باشد (البته این نیروی کاذب همراه رشد یافتگی نباشد) می‌تواند ظرفیت ایجاد تفاهم و گفتگو را تضعیف نموده، مناسبات انسانی و اجتماعی را تقلیل دهد. از سوی دیگر، ناتوانی غرور ملی که از جنبه‌ای، ضعف در سطحی از «حرمت خود»^{۱۵} و از جنبه‌ای

ضعف در سطحی از «هویت» است و در تعامل با «احساس و علاقه اجتماعی» می‌باشد، مسئله مهاجرت، پناهندگی و ... را پیش می‌کشد (مجتهدی، ۱۳۸۱).

«مهاجرت» از جمله مسائل مهمی است که دامنگیر بسیاری از جوامع از جمله جامعه ایران است. آمار مهاجرت ایرانی‌ها به سمت کشورهای خارجی در سالهای گذشته هر ساله رشد فزاینده‌ای داشته که این آهنگ رشد مهاجرت بسیار نگران‌کننده گزارش شده است (مراجعة شود به غفوری و اکبری، ۱۳۷۹). البته بایستی به این نکته تأکید نمود که مهاجرت نیروی انسانی و «فرار مغزها» یک پدیدهٔ اجتماعی مخصوص به کشور ماکه در چند سال اخیر اتفاق افتاده باشد نیست، بلکه مسئله‌ای است که دنیا و خصوصاً جهان سوم از حدود ۴۰ سال قبل با آن روبرو است. در این میان کشورهای در حال توسعه (یا به اصطلاح جهان سومی) بیشترین ضرر را متحمل می‌شوند؛ چراکه در ابتدا حاصل سرمایه‌گذاری چندین ساله خود را که تقریباً غیرقابل جبران هم می‌باشد از دست می‌دهند و دوم به واسطه اینکه از حیث نیروی انسانی به شدت از کمبود نیروی متخصص رنج می‌برند بالاچار بایستی برای پیشبرد برنامه‌های خویش از متخصصان خارجی استفاده نمایند و در عین حال با گسترش آموزش و اعزام دانشجوی به خارج از کشور متحمل هزینه بسیار بالایی می‌شوند.

یکی از مهمترین مسائلی که می‌توان به عنوان راهکار پیشگیری از پدیده مهاجرت در نظر گرفت تقویت روحیه وطن دوستی، فرهنگ ملی، وابستگی فرهنگی (غفوری و اکبری، ۱۳۷۹)، «هویت ملی»^{۱۳} و به تبع آن «غرور ملی» در بین افراد کشور است. گوت و واتسون (۲۰۰۶)، دلایل بسیاری را برای پدیده مهاجرت نام برده‌اند که از آن جمله به پیشرفتهای اقتصادی، وضع امنیتی کشور و تأثیرات سیاسی اشاره نموده، و توضیح داده‌اند که این عوامل به نوعی با «هویت ملی» و «غرور ملی» ارتباط دارد. این پژوهشگران اعتقاد دارند هرچه فرد هویت ملی و غرور ملی پایین‌تری داشته باشد نگرش او نسبت به مهاجرت کردن و عمل مهاجرت مثبت‌تر خواهد بود.

بنابراین از یکسو، با توجه به اهمیت نقشی که هویت ملی و به تبع آن غرور ملی در زندگی روزانه افراد و تعیین نگرشها ایفا می‌کنند (بارت، ۲۰۰۰)، و نیز توجه به این واقعیت که رکن اساسی و بنیادی توسعه هر کشوری را نیروی انسانی آن کشور تشکیل می‌دهد، و همچنین مشاهده روند مهاجرت ایرانیان به خارج از کشور، لزوم شناخت گسترده عوامل بوجو آورنده، و مهار اصولی پدیده مهاجرت را برای کشور ما با اهمیت جلوه می‌دهد. پژوهش حاضر در نظر دارد نقشی را که غرور ملی در نگرش به پدیده مهاجرت ایفا می‌کند، بررسی نموده و به این سؤال

پاسخ دهد که «آیا سطح غرور ملی فرد، نقشی در مهاجرت از کشور ایفا می‌کند؟» به طور خاص این مطالعه به بررسی این سؤال می‌پردازد که آیا غرور ملی در ایرانیان مقیم کانادا (به عنوان یکی از مهمترین مقاصد مهاجرین ایرانی)، ایرانیان متقاضی مهاجرت به کانادا و ایرانیان ساکن تهران تفاوت دارد؟ ذکر این نکته ضروری است که محققین در بررسیهای خود نتوانستند به تحقیق تجربی مشابهی در این خصوص در نمونه‌ای ایرانی دست یابند.

● روش

○ «جامعه نمونه»، شامل کلیه ایرانیان مقیم کانادا، ایرانیان متقاضی مهاجرت به کانادا و ایرانیان مقیم شهر تهران می‌باشد. از ۳ جامعه مورد نظر ۳ گروه نمونه (مجموعاً ۲۷۲ نفر) مختلف به شرح زیر و به صورت نمونه‌گیری در دسترس و اتفاقی انتخاب شدند: الف. ابتدا از میان ایرانیان مقیم کانادا که در یکی از شهرهای مونترآل، تورنتو و ونکوور سکونت داشتند، به صورت در دسترس ۷۵ نفر انتخاب شدند و ابزار غرور ملی را تکمیل نمودند. ب. در مرحله دوم ۹۹ نفر ایرانیانی که تقاضای مهاجرت به کشور کانادا را داشتند و بدین منظور درخواست اقامت خود را به سفارت کانادا در تهران تحویل داده بودند و پرونده مهاجرت خود را فعالانه تعقیب می‌کردند، انتخاب شدند. لازم به توضیح است افرادی که تقاضای مهاجرت داشتند صرفاً در روزهای خاصی به سفارت کانادا در تهران مراجعه کنند. لذا با مراجعه به سفارت کانادا از میان این افراد، نمونه‌ای شبیه به نمونه انتخاب شده از ایرانیان مقیم کانادا (از نظر سن، جنس و تحصیلات) به صورت در دسترس جور شدنی انتخاب شدند. ج. در مرحله سوم ۹۸ نفر ایرانیان ساکن تهران براساس شباهت به دو گروه نمونه قبلی به صورت در دسترس انتخاب شدند. همان گونه که ذکر شد در انتخاب گروههای نمونه، با توجه به در دسترس بودن نمونه انتخابی، سعی شد در هر سه گروه افراد از نظر سن (در گروههای مختلف سنی)، جنس و تحصیلات (در گروههای مختلف تحصیلی) شبیه یکدیگر باشند.

○ ابزار

در این تحقیق غرور ملی براساس ابزار «برنامه زمینه‌یابی اجتماعی بین‌المللی»^{۱۴} (ISSP) که در دانشگاه شیکاگو با هماهنگی چند مؤسسه معتبر بین‌المللی اندازه‌گیری‌های اجتماعی، طرح و در تعداد زیادی از کشورهای دنیا اجرا گردیده است، سنجیده شد. این ابزار که به صورت لیکرت

تنظیم شده، حاوی ۱۵ ماده می باشد که در دو بعد، غرور ملی را اندازه می گیرد. اولین بخش، غرور ملی در «موفقیت‌های ویژه»^{۱۵} است که میزان افتخار افراد را نسبت به کشورشان در ۱۰ حوزه ارزیابی می کند. گستره نمرات برای «غرور ملی» در موفقیت‌های ویژه از ۱۰ (برای فردی که اصلاً در مورد این زمینه‌ها به کشورش احساس غرور ندارد) تا ۵۰ (برای فردی که احساس غرور زیادی دارد) در تغییر است. دومین بخش ابزار، «غرور ملی عمومی» را می سنجد و شامل ۵ مؤلفه است که میزان «میهن دوستی» و «احساس برتری ملی» افراد را ارزیابی می کند و گستره نمرات غرور ملی عمومی از ۰ تا ۲۵ است (اسمیت و جارکو، ۱۹۹۸).

این ابزار تاکنون در ۲۴ کشور اجرا شده است و در تمام کشورها دامنه «اعتبار» ابزار غرور ملی در موفقیت‌های ویژه از ۰/۷۲ تا ۰/۸۱ و غرور ملی عمومی از ۰/۳۳ تا ۰/۷۰ در امتداد بوده است (به نقل از اسمیت و جارکو، ۱۹۹۸). در ایران ابزار مذکور توسط مجتهدی (۱۳۸۱)، ترجمه و «روایی» آن احراز شد، سپس به صورت زمینه‌ای در بین ۳۰ آزمودنی که با شرایط جامعه آماری پژوهش وی انطباق داشتند؛ پانزده پسر و پانزده دختر؛ اجرا گردید و آلفای کرونباخ ماده‌های چهارده گانه ۰/۷ به دست آمد (مجتهدی، ۱۳۸۱). در پژوهش حاضر نیز «اعتبار» ابزار غرور ملی محاسبه شد در موفقیت‌های ویژه برابر ۰/۸۲ و غرور ملی عمومی برابر ۰/۶۷ مشاهده شد. اعتبار کل ابزار نیز توسط آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۳ به دست آمد.

در پژوهش حاضر از ابزار ترجمه شده مجتهدی (۱۳۸۱) استفاده شده است. در این ابزار به جای استفاده از ابزار ۱۵ ماده‌ای غرور ملی (۱۰ ماده موفقیت‌های ویژه و ۵ ماده غرور ملی عمومی) از ۱۴ ماده برای سنجش غرور ملی استفاده شده است؛ بدین معنا که در بخش موفقیت‌های ویژه ماده از «پیشرفت‌های اقتصادی کشورم» در ترجمه (ظاهراً به اشتباه) حذف شده است. به دلیل اینکه در زمان پی بردن به این مشکل، این ابزار در نمونه ایرانیان مقیم کانادا اجرا شده بود و اجرای مجدد آن در کانادا نیز امکان پذیر نبود، لذا برای سنجش غرور ملی سایر گروه‌های نمونه نیز، به اجبار از همین ابزار استفاده شد. همچنین لازم به ذکر است این ابزار به روش‌های مختلفی نمره گذاری شده است (اسمیت و جارکو، ۱۹۹۸؛ مجتهدی، ۱۳۸۱ و اسمیت و کیم، ۲۰۰۶)، که در مطالعه حاضر از روش نمره گذاری اسمیت و جارکو (۱۹۹۸) استفاده شده است، با این تفاوت که به دلیل وجود ۹ ماده در بخش موفقیت‌های ویژه، گستره نمرات این بخش از ۹ تا ۴۵ می باشد.

● نتایج

○ تعداد آزمودنیها، میانگین و انحراف معیار نمرات «غرور ملی» (موفقیت‌های ویژه، عمومی و کلی) در ایرانیان مقیم کانادا، ساکن تهران و متقاضی مهاجرت به تفکیک، و نتایج تحلیل واریانس یکراه نمرات غرور ملی گروه‌های مختلف (ایرانیان ساکن تهران، مقیم کانادا و متقاضی مهاجرت) در جدول ۱ نشان داده شده است. همان طور که در جدول مشخص است میانگین نمرات غرور ملی ایرانیان ساکن تهران نسبت به ایرانیان مقیم کانادا و ایرانیان متقاضی مهاجرت در تمام ابعاد غرور ملی (موفقیت‌های ویژه، عمومی و کلی) بالاتر می‌باشد و براساس این نتایج، تفاوت نمرات غرور ملی در گروه‌های مختلف ایرانی معنادار است. اجرای آزمونهای تعقیبی شفه این تفاوت‌ها را در بین گروه‌های مختلف ایرانی نشان داده است.

جدول ۱- میانگین و انحراف معیار نمرات غرور ملی در ایرانیان مقیم کانادا.

تهران و متقاضی مهاجرت به کانادا و نتایج تحلیل واریانس یکراه آن

غرور ملی	شماره شاخص‌ها گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	df	F	p	آزمون تعیین شفه
ویژه	کانادا	۷۵	۲۰/۵۷	۵/۷۴	۲۷۱	۳۲/۵۱	۰/۰۰۱	تهران با کانادا $p < ۰/۰۰۱$
	مهاجرت	۹۹	۲۴/۰۴	۶/۵۷				تهران با متقاضی مهاجرت $p < ۰/۰۰۱$
	تهران	۹۸	۲۸/۶۶	۶/۲۳				متقاضی مهاجرت با کانادا $p < ۰/۰۰۳$
عمومی	کانادا	۷۵	۱۱/۱۶	۳/۸۰	۲۷۱	۱۹/۵۱	۰/۰۰۱	تهران با کانادا $p < ۰/۰۰۱$
	مهاجرت	۹۹	۱۲/۴۲	۴/۰۷				تهران با متقاضی مهاجرت $p < ۰/۰۰۱$
	تهران	۹۸	۱۴/۶۹	۳/۵۰				
کلی	کانادا	۷۵	۳۱/۷۳	۸/۲۸	۲۷۱	۳۸/۷۱	۰/۰۰۱	تهران با کانادا $p < ۰/۰۰۱$
	مهاجرت	۹۹	۳۶/۴۶	۸/۶۳				تهران و متقاضی مهاجرت $p < ۰/۰۰۱$
	تهران	۹۸	۴۳/۳۵	۹/۲۵				متقاضی مهاجرت با کانادا $p < ۰/۰۰۲$

○ تعداد آزمودنیها، میانگین و انحراف معیار نمرات مؤلفه‌های نه گانه غرور ملی (موفقیت‌های ویژه) در ایرانیان مقیم کانادا، ساکن تهران و متقاضی مهاجرت به تفکیک، و نتایج تحلیل واریانس یکراه آن در جدول ۲ نشان داده شده است. همان طور که در این جدول مشخص است، میانگین نمرات غرور ملی ایرانیان ساکن تهران نسبت به ایرانیان مقیم کانادا و ایرانیان متقاضی مهاجرت در تمام مؤلفه‌های غرور ملی در موفقیت‌های ویژه بالاتر می‌باشد. براساس این نتایج بجز مؤلفه «هشتم»، غرور ملی در موفقیت‌های ویژه، بقیه مؤلفه‌ها در گروه‌های مختلف ایرانی تفاوت

معنادار دارند. اجرای آزمون تعقیبی شفه نتایج این تفاوت‌ها را بیشتر در بین گروه‌های ایرانیان مقیم کانادا و ساکن تهران نشان داده است.

جدول ۲- تعداد آزمودنیها، میانگین و انحراف معیار نمرات مؤلفه‌های نه گانه غرور ملی (موفقیت‌های ویژه) در ایرانیان

مقیم کانادا، تهران و متقاضی مهاجرت به تفکیک و نتایج تحلیل واریانس یکراه آن

مؤلفه‌های غرور ملی ویژه *	گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	F (df)	p	آزمون تعقیبی شفه
س ۱- از عملکرد روشهای دموکراتیک در کشورم ...	کانادا	۷۵	۱/۴۰	۰/۹۱	۲۵/۴۵	۰/۰۰۱	تهران و کانادا $p < ۰/۰۰۱$
	مهاجر	۹۹	۱/۸۶	۱/۱۱	(۲۷۱)		تهران و مهاجر $p < ۰/۰۰۸$
	تهران	۹۸	۲/۶۲	۱/۳۲			مهاجر و کانادا $p < ۰/۰۲۸$
س ۲- از تأثیر سیاسی کشورم در جهان ...	کانادا	۷۵	۱/۴۸	۰/۸۹	۳۹/۳۲	۰/۰۰۱	تهران و کانادا $p < ۰/۰۰۱$
	مهاجر	۹۹	۲/۱۳	۱/۳۰	(۲۷۱)		تهران و مهاجر $p < ۰/۰۰۱$
	تهران	۹۸	۳/۱۶	۱/۴۵			مهاجر و کانادا $p < ۰/۰۰۴$
س ۳- از نظام تأمین اجتماعی کشورم ...	کانادا	۷۵	۱/۴۹	۰/۸۹	۱۰/۱۶	۰/۰۱	تهران و کانادا $p < ۰/۰۰۲$
	مهاجر	۹۹	۱/۶۶	۱/۰۴	(۲۷۱)		
	تهران	۹۸	۲/۱۸	۱/۲۰			
س ۴- از موقعیتهای علمی و تکنولوژیک کشورم ...	کانادا	۷۵	۲/۶۵	۱/۳۹	۱۰/۷۳	۰/۰۰۱	تهران و کانادا $p < ۰/۰۰۱$
	مهاجر	۹۹	۳/۰۶	۱/۳۶	(۲۷۱)		
	تهران	۹۸	۳/۶۱	۱/۳۵			
س ۵- از موقعیتهای ورزشی کشورم ...	کانادا	۷۵	۲/۸۹	۱/۳۸	۶/۳۸	۰/۰۰۲	تهران و کانادا $p < ۰/۰۰۲$
	مهاجر	۹۹	۳/۳۶	۱/۲۷	(۲۷۱)		
	تهران	۹۸	۳/۵۹	۱/۲۱			
س ۶- از موقعیتهای هنری و ادبی کشورم	کانادا	۷۵	۳/۳۴	۱/۴۰	۴/۱۷	۰/۰۱۶	تهران و کانادا $p < ۰/۰۱$
	مهاجر	۹۹	۳/۷۳	۱/۳۰	(۲۷۱)		
	تهران	۹۸	۳/۹۰	۱/۱۴			
س ۷- از نیروهای نظامی کشورم	کانادا	۷۵	۱/۷۶	۱/۱۴	۲۱/۷۰	۰/۰۰۱	تهران و کانادا $p < ۰/۰۰۱$
	مهاجر	۹۹	۲/۱۷	۱/۲۶	(۲۷۱)		تهران و مهاجر $p < ۰/۰۱$
	تهران	۹۸	۳	۱/۳۷			
س ۸- از تاریخ کشورم ...	کانادا	۷۵	۴/۰۴	۱/۲۷	۲/۹۱	۰/۰۵۶	
	مهاجر	۹۹	۴/۴۱	۰/۹۴	(۲۷۱)		
	تهران	۹۸	۴/۳۵	۱			
س ۹- از رفتار عادلانه و برابر کشورم در برابر تمام گروههای اجتماعی ...	کانادا	۷۵	۱/۵۰	۱/۰۳	۱۱/۱۳	۰/۰۰۱	تهران و کانادا $p < ۰/۰۰۱$
	مهاجر	۹۹	۱/۶۲	۰/۹۶	(۲۷۱)		تهران و مهاجر $p < ۰/۰۰۱$
	تهران	۹۸	۲/۲۲	۱/۲۷			

* کلیه گزینه‌ها به صورت «احساس غرور زیادی می‌کنم» (نمره ۵) تا «هیچ احساس غروری ندارم» (نمره ۱) لیکرت بندی شده است.

○ تعداد آزمودنیها، میانگین و انحراف معیار نمرات مؤلفه‌های پنج گانه غرور ملی عمومی در ایرانیان مقیم کانادا، ساکن تهران و متقاضی مهاجرت به تفکیک، و نتایج تحلیل واریانس

یکراهه آن در جدول ۳ نشان داده شده است. همان طور که در جدول مشخص است میانگین نمرات غرور ملی ایرانیان ساکن تهران نسبت به ایرانیان مقیم کانادا و ایرانیان متقاضی مهاجرت در تمام مؤلفه‌های غرور ملی عمومی بالاتر می‌باشد. براساس این نتایج به جز مؤلفه «چهاردهم» غرور ملی عمومی بقیه مؤلفه‌ها در گروه‌های مختلف ایرانی تفاوت معنادار دارند. اجرای آزمون تعقیبی شفه نتایج این تفاوت‌ها را بیشتر در بین گروه‌های ایرانیان مقیم کانادا و ساکن تهران نشان داده است.

جدول ۳- تعداد آزمودنیها، میانگین و انحراف معیار نمرات مؤلفه‌های پنج گانه غرور ملی عمومی در ایرانیان

مقیم کانادا، تهران و متقاضی مهاجرت به تفکیک و نتایج تحلیل واریانس یکراهه آن

مؤلفه‌های غرور ملی عمومی	گروهها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	F (df)	P	آزمون تعقیبی شفه
س ۱۰- من ترجیح می‌دهم شهری‌نم باشم شهری‌نم باشم	کانادا	۷۵	۲/۵۷	۱/۶۷	۲۱/۴۵ (۲۷۱)	۰/۰۰۱	تهران و کانادا $p < ۰/۰۰۱$
	مهاجر	۹۹	۲/۸۶	۱/۶۳			تهران و مهاجر $p < ۰/۰۰۱$
	تهران	۹۸	۳/۹۴	۱/۲۸			
س ۱۱- مسابلی در کشور من وجود دارد که مرا از شهری‌نم آن بودن دچار شرم می‌کند	کانادا	۷۵	۳/۰۵	۱/۶۶	۳/۹۸ (۲۷۱)	۰/۰۰۳	تهران و کانادا $p < ۰/۰۰۳$
	مهاجر	۹۹	۳/۱۹	۱/۳۹			
	تهران	۹۸	۲/۵۰	۱/۴۱			
س ۱۲- جهان من توانست جای بهتری باشد اگر مردم سایر کشورها شبیه شهروندان کشور من بودند	کانادا	۷۵	۱/۴۹	۱/۱۷	۱۰/۲۹ (۲۷۱)	۰/۰۰۱	تهران و کانادا $p < ۰/۰۰۱$
	مهاجر	۹۹	۲/۴۶	۱/۲۴			تهران و مهاجر $p < ۰/۰۰۴$
	تهران	۹۸	۱/۸۶	۱/۴۶			
س ۱۳- در مجموع کشور من از تمام کشورها بهتر است	کانادا	۷۵	۱/۶۹	۱/۱۷	۱۷/۸۱ (۲۷۱)	۰/۰۰۱	تهران و کانادا $p < ۰/۰۰۱$
	مهاجر	۹۹	۲	۱/۴۰			تهران و مهاجر $p < ۰/۰۰۱$
	تهران	۹۸	۲/۹۱	۱/۵۱			
س ۱۴- مردم باید از کشورشان حمایت کنند، حتی در صورتی که کشورشان در اشتباه باشد.	کانادا	۷۵	۲/۳۴	۱/۶۹	۱/۷۲ (۲۷۱)	۰/۱۲	
	مهاجر	۹۹	۲/۵۲	۱/۶۶			
	تهران	۹۸	۲/۸۵	۱/۷۰			

* کلبه گزینه‌ها به صورت «نمی‌توانم انتخاب کنم» (نمره ۰) تا «کاملاً موافقم» (نمره ۵) لیکرت بندی شده است.

● بحث

مطالعه حاضر به بررسی «رابطه غرور ملی و پدیده مهاجرت از طریق مقایسه غرور ملی در گروه‌های مختلف ایرانیان مقیم کانادا، متقاضی مهاجرت به کانادا و ساکن تهران» پرداخت. نتایج به دست آمده در این پژوهش از جمله تفاوت معنادار نمرات «غرور ملی» در گروه‌های سه گانه تحقیق نشان داد

که «غرور ملی» به عنوان یکی از مهمترین ارکان «هویت ملی» بر نگرش به مهاجرت تأثیرگذار است.

○ همان طور که نتایج جدولهای ۲ و ۳ نشان می دهد به جز سؤالهای ۸ (از تاریخ کشور...) و ۱۴ (مردم باید از کشورشان حمایت کنند، حتی در صورتی که کشورشان در اشتباه باشد) در بقیه سؤالهای غرور ملی، بین گروههای مقیم کانادا، متقاضی مهاجرت و مقیم ایران (ساکن تهران) تفاوت معنادار وجود دارد. نتایج آزمونهای تعقیبی شفه نشان داد ضمن اینکه تفاوت های معنادار در تمامی سؤالها بین گروههای ساکن تهران و مقیم کانادا وجود دارد، در اغلب سؤالها (مانند ۱، ۲، ۷، ۹، ۱۰، ۱۲، ۱۳) تفاوت های معنادار بین گروههای ساکن تهران و متقاضی مهاجرت هم دیده شده است. مطابق نتایج، میانگین نمرات غرور ملی (موفقیت های ویژه و عمومی) در ایرانیان ساکن تهران (۴۳/۳۵) بالاتر از میانگین نمرات غرور ملی در ایرانیان متقاضی مهاجرت به کانادا (۳۶/۴۶) و ایرانیان مقیم کانادا (۳۱/۷) است. اسمیت (۱۹۹۴) و کدوری^{۱۷} (۱۹۹۳)، به نقل از هجرم، (۱۹۹۸) ضمن اینکه غرور ملی را احساسات، عقاید و غرور فرد که در واقع نوعی سوگیری نسبت به کشور و ملت وی است می دانند، به رابطه بین غرور ملی و نگرش به مهاجرت اشاره می کنند. اسمیت و کیم (۲۰۰۶)، نیز ضمن اشاره به این مطلب که «غرور ملی» به وسیله موقعیت های اجتماعی و جمعیت شناختی هر فرد در هر جامعه ای شکل می گیرد تأکید دارند که غرور ملی دیدگاههای افراد را در بسیاری از موارد از جمله دید مثبت یا منفی به کشور تحت تأثیر قرار می دهد. در واقع غرور ملی نقش مهمی را در احترام به قوانین سیاسی کشور، زبان اصلی، اقامت افراد در آن کشور و ... ایفا می کند. آنها اعتقاد دارند هر چه غرور ملی بیشتر باشد شخص خود را عضو واقعی و حقیقی کشورش می داند و دیدی منفی نسبت به مهاجرت به کشورهای بیگانه نشان می دهد.

○ همان طور که داده ها نشان می دهد میانگین نمرات غرور ملی در ایرانیان مقیم کانادا پایین تر از دو گروه دیگر است. عوامل احتمالی همچون دوری از کشور و گسست فرهنگی (تعلق فرهنگی، به معنای درک، شناخت و برقراری ارتباط با این مجموعه است) فرایندهای فرهنگ زدایی و فرهنگ پذیری ارزشها، پدیده دو فرهنگی و ... (شرفی، ۱۳۸۰) را می توان از جمله عوامل مهم دیگر در پایین تر بودن نمرات غرور ملی این گروه دانست.

○ در مقایسه گروه متقاضی مهاجرت با گروه ساکن تهران تفاوت های معناداری در عوامل مربوط به «عملکرد دموکراتیک»، «تأثیر سیاسی کشور»، «نیروهای نظامی» و «رفتار عادلانه» مشاهده می شود. این در حالی است که در زمینه های مربوط به «موقعیت ورزشی»، «هنری- ادبی» و «تاریخ»

تفاوت معناداری بین گروههای مذکور وجود ندارد. جمع بندی این گزینه‌ها نشان می‌دهد که متقاضیان مهاجرت رضایت کمتری از جو و فضای سیاسی کشور دارند. به نظر می‌رسد این نارضایتی چنانچه با احساس فقدان - یا سطح پایین - رفاه اجتماعی در جامعه (با توجه به اینکه نمره عوامل مربوط به رفاه اجتماعی در گروه ساکن تهران نیز بسیار پایین بوده است) همراه شود، منجر به کاهش احساس و علاقه اجتماعی شده و نگاه مثبت یا تقویت نگرشها نسبت به مهاجرت را به وجود می‌آورد. چامپالو (۲۰۰۰)، اعتقاد دارد که پدیده مهاجرت به واسطه عدم تعادل‌های اقتصاد-اجتماعی و سیاسی و در اثر فشارهای سیاسی، جغرافیایی، نظام اجتماعی و اقتصادی در کشور مبدأ روی می‌دهد. اسمیت (۱۹۹۴) و هجرم (۱۹۹۸)، نیز پیشرفتهای اقتصادی، ایمنی-اجتماعی، آثار دموکراسی و تأثیرات سیاسی را بر غرور ملی تأثیرگذار می‌دانند. همچنین هجرم (۱۹۹۸) گزارش کرد که تأثیرات سیاسی-اقتصادی و ... به عنوان مؤلفه‌های غرور ملی در شکل دهی نگرش به سوی پدیده مهاجرت از جمله عوامل با اهمیت هستند. شباتلو (۱۳۸۰) نیز در تحقیق خود پیرامون گرایش دانشجویان به مهاجرت بر نقش عوامل فشارزای اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی بر روند رو به رشد پدیده مهاجرت تأکید کرده است.

○ بررسی مقایسه‌ای نتایج سه گروه نشان می‌دهد که در تمامی مؤلفه‌های چهارده گانه غرور ملی، گروه متقاضی مهاجرت به کانادا حالت بینابینی با مهاجرین مقیم کانادا و ساکنین تهران دارد ولی با کشتش و شباهت بیشتر به ایرانیان مقیم کانادا. به عبارت دیگر بررسی دقیق تر نتایج داده‌ها نشان می‌دهد که دو گروه مهاجرین (مقیم کانادا) و متقاضی مهاجرت به کانادا به جز در مؤلفه‌های «از عملکرد روشهای دموکراتیک» و «تأثیر سیاسی کشور» در هیچیک از مؤلفه‌های ۱۴ گانه با یکدیگر تفاوت معناداری ندارند. این نتایج در واقع بدین معناست که، حداقل بخش بزرگی از، تفاوت‌های مشاهده شده در غرور ملی ایرانیان مهاجر و ساکن ایران ناشی از حضور در فرهنگ بیگانه و زندگی در خارج از کشور نیست بلکه این تفاوت‌ها عمدتاً از همان ابتدا وجود داشته و زمینه‌ساز مهاجرت می‌شوند، و البته با خروج از کشور و زندگی در فرهنگ جدید ممکن است تا حدودی تشدید هم بشوند.

○ از یافته‌های جالب توجه پژوهش حاضر فقدان تفاوت معنادار مؤلفه «از تاریخ کشور» در بین گروههای سه گانه می‌باشد. بالا بودن میانگین نمره مؤلفه «از تاریخ کشور» (۴/۳۱) در بین هر سه گروه در واقع، نشان دهنده این مطلب است که ایرانیان به سرزمینی تعلق دارند که از مهمترین حوزة‌های تمدن بشری به شمار رفته و در تاریخ بشری، فرهنگ آفرین بوده است (مجتهدی، ۱۳۸۱). ایران به عنوان سرزمینی دارای تمدن کهنسال، دارای هویت ویژه خود است و استواری

تاریخ ایران به صورتی مقبول جا افتاده است و این میراث فرهنگی جامعه را می‌توان به عنوان خمیر مایه دوام و قوام ملت، و معرف همبستگی ملی آنها دانست (شعبانی، ۱۳۷۹). بالا بودن میانگین نمرات هر سه گروه در این مؤلفه به این نکته اشاره دارد که این زمینه مشترک، در واقع محوری است مؤثر و مستعد برای اقدام و کارکردن روی آن. به عبارت دیگر با تقویت این عامل در سطوح مختلف می‌توان زمینه افزایش غرور ملی را در ایرانیان به شکل مؤثری بالا برد. نتایج پژوهشها، همه نشان دهنده نقش بسیار مهم و محوری تاریخ، فرهنگ و هنر در ایجاد غرور ملی است و شک نیست که ایران با داشتن تاریخ مکتوب ۷۰۰۰ ساله در این زمینه‌ها، دارای موقعیت بسیار برتر و مزیت‌های عالی و منحصر به فرد در سطح جهانی می‌باشد و این محورهایی است که می‌توان با پرداختن به آنها به تقویت جس افتخار ملی در ایرانیان و جامعه ایرانی اقدام نمود. امری که تنها یکی از تبعات آن ممانعت از روند رو به صعود مهاجرت ایرانیان به سایر کشورها خواهد بود. بدیهی است که این اقدام از ابتدا بایستی در بطن سیاست‌گذاریهای اجتماعی، فرهنگی و آموزشی کشور به طور جدی مورد توجه و بازنگری قرار گیرد. چراکه مروری کلی و گذرا بر سیاستهای فرهنگی کلان کشور (از آموزش و پرورش و آموزش عالی گرفته تا رسانه ها و صدا و سیما و سینما) نشان دهنده غفلت و یابی توجهی عمیق سیاست‌گزاران و دست‌اندرکاران به این مؤلفه بسیار مهم و تأثیرگذار می‌باشد.

○ دومین مؤلفه‌ای که در پژوهش حاضر برای آن تفاوت معناداری بین گروههای سه گانه تحقیق به دست نیامد مؤلفه «مردم باید از کشورشان حمایت کنند حتی در صورتی که کشورشان در اشتباه باشد» بود. این یافته که در تضاد با ملی‌گرایی افراطی قرار دارد، جالب و قابل توجه است زیرا بر خلاف مؤلفه «از تاریخ کشورم» که میانگین آن در هر سه گروه بالا بود، در این مؤلفه میانگین هر سه گروه پایین (۲/۵) است. به نظر می‌رسد این یافته مهم را از دو زاویه مختلف می‌توان توضیح داد: نخست آنکه رجایی (۱۳۸۲) در بحث از هویت ایرانی نخستین جنبه از میراث سنت ایرانی را اعتدال و میانه روی قلمداد می‌کند و نمودهای گوناگون آن را در ابعاد مختلف زندگی ایرانیان از پوشش و تغذیه گرفته تا ادبیات، فرهنگ عامه و حتی حکمت و فلسفه نشان داده است. تبیین دوم این امر را می‌توان در حقیقت خواهی و حق‌جویی اندیشه جمعی ایرانیان جستجو کرد. در واقع تفکر ایرانی در حمایت از حق و حقیقت است. به عنوان نمونه عینی و واضح آن در تاریخ ایران می‌توان به ورود اسلام به ایران و پذیرش گسترده و سریع آن از جانب ایرانیان اشاره کرد. دلیل دیگر این مدعی نقش پر رنگی است که تفکر عاشورایی در زندگی ایرانیان ایفا می‌کند. ارادت و توجهی که ایرانیان به صورت تام و تمام نسبت به امام حسین (ع) و واقعه عاشورا دارند، نشان دهنده

و گواه عمق حقیقت خواهی و حق جویی در تفکر و روح ایرانی است. البته این مفهوم در آموزه‌های اسلامی نیز به خوبی مورد تاکید قرار گرفته و تقویت شده است، اعتقاداتی که به صورت آداب و باور مشترک ایرانیان تبدیل شده است و مجموعه این سنتها و باورهای مشترک فرهنگ ملی جامعه را شکل داده است. در همین چارچوب - اما از زاویه‌ای متفاوت - بایستی به این واقعیتهای مهم نیز اشاره کرد که اولاً در موضوع «هویت ملی ایرانیان» تقریباً هیچگاه در طول تاریخ چند هزار ساله ایران مسئله نژاد مطرح نبوده است (شعبانی، ۱۳۸۵)، ثانیاً مرور تاریخ سیاسی ایران نشان می‌دهد که علیرغم حس بسیار بالای میهن دوستی ایرانیان، ملی‌گرایی افراطی تقریباً هیچگاه در جامعه ایران با اقبال مواجه نشده است. نگاهی به گذشته‌های دور و ایران باستان نیز تقریباً حکایت مشابهی دارد؛ به عنوان نمونه شاهنامه فردوسی، که - بیش از هر کتاب دیگری در زبان فارسی سرگذشت و روح مردم باستانی ایران را در خود بازتاب داده است و بنابراین می‌توانیم از آن گواهی‌هایی بگیریم که ایرانی چگونه کسی بوده است» (اسلامی ندوشن، ۱۳۸۱ ص ۷)، علیرغم عشق و علاقه وافر و بی‌حد و حصر به ایران که در جای جای شاهنامه موج می‌زند در این کتاب از «جانب‌داری قومی و نژادی پرهیز شده و همه حق به ایرانی‌ها داده نشده است» (اسلامی - ندوشن، ۱۳۸۱)، رجایی (۱۳۸۲)، این خصیصه ایرانیان را تحت عنوان فتوت و جوانمردی به تفصیل مورد بررسی قرار داده و آن را دومین جنبه از میراث سنت ایرانی دانسته است.

○ روشن است که این تحقیق مدعی توضیح مسئله مهاجرت تنها با استناد به یک عامل - غرور ملی - نمی‌باشد. در واقع همان‌گونه که در پژوهشها نیز گزارش شده است هیچ الگوی تک عاملی را نمی‌توان بر پدیده مهاجرت مؤثر دانست، بلکه مجموعه بزرگی از عوامل در کنار یکدیگر و در تعامل با هم در تبیین پدیده مهاجرت مؤثر هستند. تحقیق حاضر همصدا با تحقیقات دیگر نشان داد یکی از مهمترین این عوامل «پایین بودن غرور ملی» است. هر نوع حرکتی که به غرور ملی افراد یک جامعه لطمه بزند و آن را جریحه دار سازد در حقیقت احساس «حرمت خود اجتماعی» و ملی آنها را که رکن اساسی برای «هویت ملی» آنها است، به عنوان پاره‌ای از هویت افراد مخدوش ساخته و از پیامدهای آن رشد احساس حقارت و بیگانگی نسبت به هموطنان و کشور است (گوت و واتسون، ۲۰۰۶). از سوی دیگر غالب مؤلفه‌های غرور ملی به خصوص موفقیت‌های ویژه حاکی از احساس ایمنی نسبت به محیط است. احساس افتخار از مشارکت سیاسی، تأمین اجتماعی، نیروهای نظامی، نظام اقتصادی، عدالت اجتماعی، وجهه سیاسی خارجی، همه مستلزم احساس ایمنی از سوی محیط است (مجتهدی، ۱۳۸۱) احساس ایمنی و تعلق خاطر فرد به میهن در منسجم‌ترین حالتش احساس ملی است (شیخاوندی، ۱۳۶۹).

مجموعه این عوامل که در غرور ملی جمع شده‌اند، غرور ملی را به گونه ساختی چند بعدی به تصویر می‌کشد، که شامل دیدگاههای نظام سیاسی، تأثیر موفقیت‌های اقتصادی و فناورانه، فرهنگ، تاریخ، ملیت، ورزش‌ها و موفقیت‌های فرهنگی می‌باشد و سطوح بالای غرور ملی به گونه‌ای قوی با میهن دوستی و گرایش به آرمانی ساختن تاریخ کشور و دیدی منفی نسبت به مهاجرت رابطه دارد (هجرم، ۱۹۹۸؛ برانک، ۲۰۰۵).

○ از جمله مهم‌ترین محدودیت‌هایی که پژوهشگران با آن رو به رو بوده‌اند این بود که ابزار به کاربرده شده در پژوهش حاضر ابزار ترجمه شده مجتهدی (۱۳۸۱) است که مترجم گزینه «از پیشرفت اقتصادی کشور» را از مجموع سؤالات غرور ملی در موفقیت‌های ویژه (احتمالاً به اشتباه) حذف کرده بود و به دلیل عدم امکان اجرای مجدد آزمون در کانادا، آزمودنی‌ها به جای پاسخ به ۱۰ ماده غرور ملی در موفقیت‌های ویژه ۹ گزینه را پاسخ دادند و در نتیجه گستره نمرات به جای ۵۰-۱۰ از ۴۵-۹ قرار داشت. همچنین در پژوهش حاضر بررسی غرور ملی صرفاً به اندازه‌گیری غرور ملی در مهاجران و متقاضیان مهاجرت به کانادا محدود شده است در حالی که بهتر است حداقل این بررسی در مورد کشورهایی که جمع بزرگی از ایرانیان در آن کشورها اقامت دارند مانند آمریکا، انگلستان، فرانسه، سوئد و آلمان، مورد مطالعه قرار گیرد و تفاوت مؤلفه‌های غرور ملی به خصوص در ابعاد سیاسی، امنیتی، نظامی و ... و تأثیر آن بر روند مهاجرت ایرانیان در کشورهای بزرگ مهاجر پذیر از ایران با هم مقایسه شود.

○ با توجه به بافت و ساختار اجتماعی جامعه ایرانی که چند قومیتی است بررسی مقایسه‌ای مسئله هویت ملی و غرور ملی در اقوام مختلف ایرانی امری لازم و ضروری است و بایستی به هدایت مطالعات و تحقیقات تجربی با هدف افزایش و ارتقاء غرور ملی در افراد جامعه با توجه به اهمیت آن در ابعاد مختلف، پرداخت. در پایان ذکر این نکته نیز ضروری است که بررسی محتوایی پرسشنامه غرور ملی این فرض را مطرح می‌کند که مؤلفه‌های غرور ملی احتمالاً می‌تواند فراتر از موارد موجود در ابزار فعلی باشد؛ ارزشهای اجتماعی و فرهنگی آداب و رسوم و سنت‌های اجتماعی از جمله مواردی هستند که در این ابزار مورد توجه قرار نگرفته‌اند (در حالی که به نظر نمی‌رسد کم ارزش تر و یا کم اهمیت تر از موارد گنجانیده شده در پرسشنامه باشند) لذا پیشنهاد می‌شود مطالعاتی برای تعیین مؤلفه‌های غرور ملی و در صورت لزوم تصحیح و تکمیل این ابزار انجام شود.

یادداشت‌ها

1- Identity	2- Personal identity
3- Collective identity	4- Social identity
5- National identity	6- Nation
7- National pride	8- Patriotism
9- Nationalism	10- Cultural-historical
11- Economic-political	12- Self-esteem
13- National identity	14- International Social Survey Program (ISSP)
15- Specific achievement	16- Reliability
17- Kedourie	

منابع

- اسلامی ندوشن، محمد علی. (۱۳۸۱). ایران و جهان از نگاه شاهنامه. تهران: امیرکبیر.
- اشرف، احمد. (۱۳۷۳). بحران هویت ملی و قومی در ایران. ایران نامه، سال ۱۲، شماره ۳: ۲۵۰-۲۲۱.
- رجایی، فرهنگ. (۱۳۸۲). مشکل هویت ایرانیان امروز: ابفای نقش در عصر یک تمدن و چند فرهنگ. تهران: نشر نی.
- شرفی، محمدرضا. (۱۳۸۰). جوان و بحران هویت. چاپ دوم. تهران: سروش.
- شعبانلو، رحیم. (۱۳۸۰). بررسی گرایش دانشجویان به مهاجرت از کشور. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس.
- شعبانی، رضا. (۱۳۸۵). ایرانیان و هویت ملی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- شعبانی، رضا. (۱۳۷۹). مبانی تاریخ اجتماعی ایران. تهران: قومس.
- شولتز، دوآن، و سیدنی، الن. (۱۳۷۸). روانشناسی شخصیت. ترجمه یحیی سید محمدی. تهران: هما.
- شیخاوندی، داور. (۱۳۶۹). زایش و خیزش ملت. چاپ اول. تهران: ققنوس.
- غفوری، علی. و اکبری، حمید. (۱۳۷۹). مهاجرت نخبگان: تأثیرات، علل و راهکارها. مجله استعدادهای درخشان، ۳۳/ سال نهم شماره ۱: ۸۰-۵۱.
- مجتهدی، سید حسین. (۱۳۸۱). بررسی رابطه غرور ملی، اضطراب و افسردگی در نوجوانان ۱۵ تا ۱۹ ساله دبیرستان های تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.
- منصور، محمود. و دادستان، پریخ. (۱۳۷۶). روانشناسی ژنتیک ۲. از روان تحلیل‌گری تا رفتارشناسی. چاپ سوم. تهران: رشد.

- Bilig, M. (1996). *Nationalism as an international ideology: Imaginary the nation, others and the world of nations*. Retrieved June 52, 2006, from <http://www.find article. com>.
- Burbank, H. (2005). German national identity: Patriotism and Stigma. *Stanford Undergraduate Research Journal*. Vol. 4.
- Chompalov, L. (2000). *Brain drain from Bulgaria before and after the transition to democracy*. Retrieved June 25, 2006, from <http://www.find article. com>.
- Giddens, A. (1985). *The nation-state and violence*. Cambridge: Polity Press.
- Goot, M.; & Watson, J. (2006). Attitudes to immigration and national identity. Draft for R. Gibson et al, (eds). *Australian social attitude: The First Report*, UNSW Press.
- Hjerm, M. (1998). National identities, national pride and xenophobia: A comparison of four western countries. *ACTA Sociologica*. 41(4): 335-347.
- Muller-Peters, A. (1998). The significance of national pride and national identity to the attitude toward the single European currency: A Europe-wide comparison. *Journal of Economic Psychology*. 19: 701-719.
- Smith, A. D. (1994). The problem of national identity. Ancient, medieval and modern. *Ethnic and Racial Studies*. 17: 375-400.
- Smith, T. W.; & Kim, S. (2006). National pride in cross-national and temporal perspective. *International Journal of Public Opinion Research*. 18: 127-136.
- Smith, W. T.; & Jarkko, L. (1998). *National pride: A cross-national analysis* GSSS. Cross-National Report.No 19. NORC: University of Chicago.
- Tajfel, H. (1979). Individuals and groups in social psychology. *British Journal of Social and Clinical Psychology*. 18: 183-190.